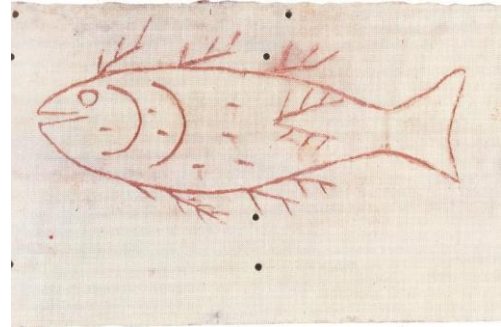

Volhouden in de woestijn

Voorganger: Ds. Erik van Halsema
Regenboogkerk i.s.m. de Morgenster, Hilversum

Lezingen: Exodus 16: 28-17:7, Johannes 21: 1-14

Inleiding op de lezingen:

In deze tijd tussen Pasen en Pinksteren hebben we in onze eredienst steeds een combinatie van een tekst uit het boek Exodus naast een tekst uit het evangelie naar Johannes. In de evangelielezing van vorige week verscheen Jezus aan de leerlingen. In die tekst vielen Pasen en Pinksteren op één dag. Misschien herinnert u zich dat nog.

Als we vanmorgen doorlezen in hoofdstuk 21 dan gebeurt er iets merkwaardigs. Het toneel is verschoven van Jeruzalem naar Galilea, naar het meer van Tiberias, en het is of de leerlingen de opgestane Heer voor het eerst ontmoeten.

Dit hoofdstuk is iets extra's, een epiloog toegevoegd aan hoofdstuk twintig. Vanmorgen zoeken we in deze epiloog, samen gelezen met het verhaal uit het uittochtverhaal, een voorzichtig antwoord op deze vraag: "Hoe houden wij het vol?" Het antwoord zal luiden: God zendt ons de wereld in als Jezus' leerlingen, met het voedsel van Woord en Sacrament. Het verhaal uit Exodus gaat over woorden van leven en belofte. De lezing uit het Johannes-evangelie gaat over de aanwezigheid van Christus waar de maaltijd gevierd wordt. Woord en Sacrament zijn samen ons gegeven als hulpmiddelen om het inderdaad vol te houden.

Overweging

Hoe houden we het vol? Deze vraag heeft in onze dagen een collectief karakter gekregen.

We zijn allemaal op onze eigen manier getroffen. Een klein kind mist haar speelkameradjes.

Een man of vrouw kan niet aan het werk en zit nu zo lang thuis dat hij of zij zich nutteloos begint te voelen. Jong en oud beginnen we een aanraking te missen, een hand op je schouder, gewoon een handdruk.

Wat velen van ons parten speelt is dat we geen enkel idee hebben hoe lang dit allemaal gaat duren, als we het al overleven. Dat vraagt van ons een totaal andere invulling van ons leven, een andere instelling.

We zijn gewoon om plannen te maken, om doelen te stellen. Maar wat als je dat helemaal niet kunt doen? Waar blijft de groei, waar de ontwikkeling, waar je ontplooiing?

Zo leven we allemaal in een intermezzo waarvan niemand weet hoe lang het duren gaat. Zoals het volk Israël terugverlangde naar de vleespotten van Egypte, zo verlangen wij naar het moment dat alles weer bij het oude zal zijn. Maar komt dat ooit? Niemand weet hoe het straks zal zijn.

We weten alleen dát de wereld veranderd zal zijn, maar we weten niet hoe. We weten alleen dat we niet anders kunnen dan het volhouden, dan doorgaan.

Zo zijn we als het volk Israël dat aangekomen is in de woestijn en dan nog niet weet hoe lang het zal duren. Dat valt niet mee. Ook bij ons komt deze vraag op: "*Is de Heer nu in ons midden of niet?*"

In de woestijn is God allereerst te vinden in een aantal tekenen van leven, die tegelijk allemaal lessen zijn.

De woestijn is een leerschool, zoals onze tijd een leerschool is in concentratie: wat zijn hoofdzaken, wat zijn bijzaken? Het dagelijkse geschenk van het manna is een dagelijkse les. Een les in ontvangen. Want je graait niet naar het manna, je ontvangt het.

Het is ook een les in delen: mits op de juiste wijze gedeeld is er voor iedereen genoeg.

Verder wordt het manna gegeven in dagelijkse porties. Zo is het een les om niet te gaan hamsteren. Maar er is één dag dat je manna krijgt voor twee dagen.

Van veel mensen hoor ik momenteel dat ze er last van hebben dat de dagen op elkaar gaan lijken.

Het manna gaat, net als de sabbat, in een ritme van zes plus één. Zo ontstaat er een heilzaam ritme, en kun je de dagen gaan tellen. Niet elke dag is hetzelfde.

Zes plus één leert ook: het is goed voor een mens eens stil te zitten, eens niets te doen. Als de handen stoppen met werken en onze geest mag stoppen met dat eindeloze nadenken over hoe en wat en hoeveel ontstaat er ruimte voor de ziel. Onze ziel krijgt ruimte, en er ontstaat tijd om onze verlangens werkelijk te richten en uit te zuiveren: wat is het echt waar God mij toe roept...?

Maar er zit nog een diepere, symbolische laag in het geschenk van het manna. Er wordt verteld dat het 'als honingkoek' smaakte. Dit is een symbolische toespeling op de smaak van het goddelijk onderricht, de Torah. Want in psalm 19 staan deze woorden:

'De voorschriften van de HEER zijn waarachtig, rechtvaardig, geheel en al. Ze zijn begeerlijker dan goud, dan fijn goud in overvloed, en zoeter dan honing, dan honing vers uit de raat.' Zo is het dagelijkse manna meer dan leven bij brood alleen, het leven met dit dagelijkse brood is al volop Torah. Zo kan het volk gerust op weg gaan. Het is bevrijd, met krachtige hand, en kan op weg gaan naar het beloofde land. Toen het klaagde over gebrek aan water was er water. Toen het klaagde over gebrek aan eten was er het manna, het brood uit de hemel. Maar dan, bij Refidim, is er opnieuw geen water. Het volk klaagt. Mozes is wanhopig.

Het is een vertrouwenscrisis: Mozes ervaart het als een op de proef stellen van God. Het is ook een leiderschapscrisis: nog even en Mozes vreest gestenigd te worden. Alsof hij een soort ketter is! Mozes moet dan zijn staf nemen. Die gaat kennelijk redding brengen.

Wij denken dan meteen: dat is een verwijzing naar de redding door de Schelfzee heen! Maar de schrijver corrigeert ons direct: we moeten niet daaraan denken, maar aan de staf waarmee Mozes op de Nijl sloeg en het water ondrinkbaar maakte.

Ik denk dat we hier een soort profetisch element in de tekst hebben. Een correctie op de manier hoe wij vaak tegen God aan kijken en wat wij van God verlangen. De tekst eindigt namelijk met deze vraag: *"Is God nu in ons midden of niet?"*

In de leerschool van de woestijn wordt het volk Israël er op voorbereid dat 'God met ons' niet meteen een successtory is. God zien als een garantie op een zeker en onbedreigd bestaan, een God van rijkdom en zekerheid, dat hebben ze in Egypte moeten achterlaten, als het goed is.

Het is dezelfde worsteling die wij nu doormaken als veel van wat zeker was ons nu ontnomen is.

God, ben je nu in ons midden, of niet? Waar ben je eigenlijk? Ben je wel ergens? Maak je wel ergens het verschil? De vragen bestormen het volk Israël, de vragen bestormen ons. Opnieuw geeft het verhaal in een symbolische laag een antwoord. Of in elk geval een richting die je kunt gaan.

Aan de oppervlakte van het verhaal gebeurt er dit: Mozes moet samen met de oudsten naar de Horeb gaan en daar op de rots slaan. Dat doet Mozes, en er stroomt water uit de rots. Dat is de oppervlakte. De staf waarmee Mozes op de rots slaat is de staf waarmee de Nijl, de vruchtbaarheidsader van Egypte werd lamgelegd. Daarop werd het water ondrinkbaar.

Nu moet Mozes met dezelfde staf op de rots slaan. Als je ergens geen water verwacht dan hier.

Maar uit die rots komt toch leven tevoorschijn – zo is de woestijn in alles het tegendeel van Egypte. De vleespotten van Egypte waren in werkelijkheid slavernij.

De harde rots van de woestijn brengt water, vrijheid, leven. Hoe kan dat? De rots waaruit de bron ontspringt, wordt Horeb genoemd. Een verwijzing naar de berg, de Sinäi, waar straks het verbond voorgoed zal worden gesloten. Opnieuw hebben we, binnen een paar verzen na het manna dat naar honing smaakt, een verwijzing naar de Torah, Gods aanwijzingen voor een goed leven.

Samenvattend: als het gaat om de vraag: hoe houden we het vol in de woestijn, dan is het eerste antwoord dat wij vanmorgen krijgen: in de woestijn grijpen we terug naar *woorden van leven, naar aanwijzingen hoe het vol te houden is*.

Is dat alles? Mag het iets meer zijn? Moeten we het doen met slechts woorden? Hebben we dat echt nodig?

Nou, denkt u maar eens terug naar het moment dat u samen met een recordaantal Nederlanders afgelopen dinsdag om zeven uur keek naar de persconferentie van onze regering.

We gingen er voor zitten en verwachtten goede woorden, aanwijzingen hoe het verder zou moeten. We verwachtten woorden van hoop, en een concrete boodschap: zo gaan we het doen. Misschien vindt u het een gewaagde vergelijking, maar stel je eens voor dat wij de woorden van de bijbel met dezelfde hartstocht en met dezelfde verwachting gaan lezen en beluisteren.

Dat we daar dus een goed woord van verwachten, ook voor onszelf persoonlijk.

Dat we lezen en horen in de verwachting dat deze woorden ook voor ons bedoeld zullen zijn.

Maar net als in die persconferenties: het zijn niet altijd woorden waar we direct bij staan te juichen. Was dat wel zo dan geloofden we in een God die al onze behoeften direct zal bevredigen, en we weten allemaal: zo'n God is een projectie. Dat is de God die in een eindeloze reeks romans en TV-programma's belachelijk wordt gemaakt: de God die het allemaal wel even zal fixen en die voor alles wat mis gaat ter verantwoording wordt geroepen. Dat had God toch beter kunnen doen?

Maar dat is niet de God van de bijbel, niet de God van Israël, niet de Vader van Jezus. De God die zich heeft geopenbaard als 'Ik ben' is er één die ons roept om in vrijheid met Hem mee te gaan.

In Egypte waren wij slaven van de Farao. In de woestijn worden wij dienaren. Tweemaal precies hetzelfde woord. Maar terwijl een slaaf alleen maar uit angst doet wat hem wordt opgedragen is een dienaar geroepen om in vrijheid mee te gaan en mee te doen.

Waar wij mensen dat avontuur aan durven gaan komt God inderdaad 'in ons midden'.

Het heeft er om gespannen, op die plek, bij de rots. 'Massa en Meriba' heet het. Dat is zoiets als 'beproeving en bekvechterij' [Naardense Bijbel] of 'toetsoord en twistplaats' [Sytze de Vries].

Het heeft er om gespannen. God heeft gesproken met water dat verwijst naar Zijn Woord.

Woorden om te helpen het vol te houden. Woorden die richting wijzen.

Het verhaal uit het Johannes-evangelie voegt er een tweede element aan toe. In de inleidende woorden zei ik al: als je de twee verhalen uit Exodus en Johannes gaat bekijken vanuit de vraag 'hoe houden we het vol?', dan is het antwoord van het Johannesevangelie: we houden het vol door met Jezus aan tafel te gaan en brood uit zijn hand te ontvangen. Na het Woord, de Torah, uit Exodus dus het sacrament uit Johannes.

Hoofdstuk twintig van het Johannes-evangelie was geëindigd met dit als uitgangspunt:

"Gelukkig zij die niet zien en toch geloven".

Hoofdstuk 21 als extra epiloog laat zien dat dit uitgangspunt weliswaar mooi was maar toch onvoldoende voor de gemeente van Johannes.

Zoals mensen vandaag de dag last hebben van ‘huidhonger’ of mooier gezegd ‘aanrakingsverlangen’, zo merkte de gemeente dat woorden alleen niet genoeg waren, maar uiterlijke tekenen ook nodig waren. En ook merkte de gemeente dat er een zichtbaar en duidelijk leiderschap nodig was. Beide zaken komen aan bod in die epiloog, maar we beperken ons tot het teken van de maaltijd.

De leerlingen zijn naar Galilea teruggekeerd. “Ik ga vissen”, zegt Petrus. Nog zes andere leerlingen gaan met hem mee de boot in. Dat maakt samen zeven, een symbolisch getal. Ze doen het alleen, zonder Jezus. Ze vangen niets, helemaal niets.

Dit schip van de kerk is als een kerk vandaag de dag waar de Geest van Christus verdwenen is. Het is allemaal zonder vrucht.

Het is nacht. Zonder Jezus zijn ze in de duisternis, suggereert de evangelist daarmee. Pas als de morgen aanbreekt vindt er een ontmoeting plaats. Er staat een man aan de oever. Hij ziet het schip dat ook het schip der kerk is vruchteloos ronddobberen. Want ze vissen zonder Jezus.

De vissers in de boot zullen inmiddels aardig wanhopig zijn geworden.

Ze zijn als wij die maar voortploeteren zonder enig tastbaar resultaat, zonder enige vangst. Ze zijn als wij als alle uitnodigingen die wij versturen aan mensen om met ons mee te doen geen enkele reactie oproepen.

“Gooi het net aan stuurboord uit, aan de juiste kant”, suggereert de man. Dat doen ze. Dan blijkt het net vol, ja overvol te zijn. Het woord van Jezus heeft de boel vlot getrokken.

En dan wordt de man aan de oever herkend. Als eerste wordt Jezus herkend door zijn lievelingsleerling, dan door Petrus en dan door de andere vijf, waarmee meteen een bepaalde hiërarchie aangegeven is.

Als ze dan aan land komen wacht hen een verrassing. Op mij heeft deze scène altijd een ontroerende werking. Want er brandt al een vuurtje met vis erop en brood. Alles is klaar voor een maaltijd.

In de vele latere apocriefe evangeliën wordt een dergelijk moment waarop de opgestane Jezus zijn leerlingen ontmoet gebruikt om dan nog allerlei esoterische leer te presenteren, dingen die we uit de vier ons bekende evangeliën nog niet kennen. Zo niet in dit evangelie.

Johannes concentreert zich op wat Jezus dan *doet*: hij nodigt de leerlingen uit om te komen eten, neemt het brood, geeft hun er van en ook van de vis.

Op een woord van Jezus hebben ze hun netten uitgegooid aan de andere kant. Een grote vangst was hun deel. Als bevestiging daarvan deelt Jezus brood en vis. Als hoorders van het evangelie herinneren wij ons het eerste “Ik ben woord” uit hoofdstuk zes, waar Jezus zegt: “Ik ben het brood dat leven geeft”. In het avondmaal of de eucharistie wordt dat elke keer weer tastbaar. Waar ‘vissers van mensen’ zich verzamelen en ter gedachtenis van Jezus het brood breken en delen met elkaar, daar krijgen we tastbaar een teken van leven.

Hoe missen we dat wel niet in deze dagen, dat dat ons nu onthouden wordt...

“Hoe houden we het vol?”, was de vraag.

Met die vraag gingen we naar de twee lezingen die het leesrooster ons vanmorgen aanbod.

Het verhaal uit Exodus leerde ons om het te verwachten van Gods goede *woorden*. Het verhaal uit het Johannesevangelie nodigt ons uit niet zonder Jezus te gaan vissen, maar brood te ontvangen uit handen van Jezus zelf. In beide verhalen gaat het om *aanwezigheid*: aanwezigheid in het woord, aanwezigheid in de maaltijd.

De vraag van het volk 'is de Heer nu in ons midden of niet' wordt bevestigend beantwoord maar krijgt ook meteen het karakter van een uitnodiging: durf ook jij op weg te gaan met die woorden, durf ook jij Jezus in je midden te ontvangen in het brood?

De belofte van de tekst van vanmorgen is groot. Wel honderddrieënvijftig vissen werden er gevangen!

Hoe we dat getal precies op moeten vatten is zeer omstreven. Tenminste wil het zeggen: als je werkelijk dromen durft te dromen dan zou de vangst wel eens heel groot kunnen zijn. Maar dan moet je het wel gedurfd hebben je net ook eens aan de andere kant uit te gooien, vertrouwend op het woord van Jezus zelf.

Gebruikte literatuur:

- Jonathan Sacks, *Exodus, boek van bevrijding*. Middelburg 2019
- N.A. Schuman, *Stap voor stap door het boek Exodus*. Delft 1985
- J. Zumstein *Das Johannesevangelium* Göttingen 2016 [K.E.K.]